

Mateja Kosi

Ljutomer

UDK 811.163.6'282'367.634(497.4-18 Cven)

Poudarjalni členkovni konektorji v govoru prleške vasi Cven

V prispevku so obravnavani konektorji v spontano govornem narečnem besedilu. Opazovane so funkcija vzpostavljanja razmerij med deli besedila in vrste teh razmerij. V okviru razdelitve konektorjev na relativne, vezniške, prislovne in členkovne smo se omejili na natančnejšo predstavitev narečnih poudarjalnih členkovnih konektorjev, ki so bili med členkovnimi najpogostnejši.

The paper deals with connectors in spontaneous dialect speech texts. The types of functional relations between different parts of the texts are commented on. Within the framework of the division of connectors into relative, conjunctive, adverbial and particle connectors, close attention was limited to the dialect use of emphatic particle connectors, which were the most frequent in the latter category.

1 Konektorji v prvenstveno govornih besedilih

Konektorji¹ opravljajo funkcijo vzpostavljanja tako kohezivnega kot koherentnega besedila. Poved kot osnovno enoto pisnega jezika je v govornem jeziku težko določiti, ker izrek v govornem jeziku navadno sestoji iz niza enot, ki bi jih z vidika tradicionalne slovnične delitve na povedi težko klasificirali (Zuljan Kumar 2007: 32). Zaradi tega je po eni strani v prvenstveno spontano govornih besedilih konektorje težje razvrščati v določene kategorije, po drugi strani pa imajo konektorji ravno zaradi slabše koherentnosti (in kohezivnosti) govornega besedila večjo vlogo, saj bistveno pripomorejo k razumevanju besedila. Lahko bi celo rekli, da v konkretnih besedilih tvorijo svojo vsebino nasproti siceršnji vsebini vključenih denotatov.

2

Konektorji v besedilu povezujejo besedilne enote različnega obsega, torej vzpostavljajo medstavčna in medpovedna razmerja, pa tudi razmerja med delom besedila in njegovim nadaljevanjem. Konektorsko skupino zapolnjujejo tipični izrazi različnih skladijskih oziroma oblikoslovnih kategorij. Po klasifikaciji Vojka Gorjanca (1998: 369–372) jih delimo na relativne, vezniške, prislovne in členkovne konektorje, po besednovrstni pripadnosti sodijo k veznikom, členkom, prislovom in prislovnim izrazom. Jedrna je skupina vezniških konektorjev.

S pomenskega vidika delimo konektorske zveze na neopomenjevalne in opomenjevalne: prve povezujejo stavke na ravni površinske besedilne organizacije – konektor v tem pomenu ne vnaša dodatnega pomena, opomenjevalne konektorske zveze pa vnašajo tudi pomenska razmerja med

1 Ang. connective, connector, fr. connecteur – izrazi se slovenijo tudi kot povezovalce, povezovalnik (Gorjanc 1998; Schlamberger Brezar 1998).

povezane dele besedila (Gorjanc 1998: 368). Izhodišče za uvrščanje narečnih konektorskih sredstev v oblikoslovno-skladenjske kategorije je besediloslovni vidik; funkcije konektorjev bomo opazovali v linearni izpeljavi besedila.²

3

Členkovni konektorji: navezovalna funkcija je pri členkih s povezovalno funkcijo veliko manj predvidljiva kot pri prislovih. Podobno kot prislovni tudi členkovni konektorji razvrstitveno niso vezani, ne pojavljajo se nujno na prvotnem konektorskem mestu. Členkovna skupina je definirana triplastno: 1. z razvrstitvijo – nestabilni konektorski položaj, 2. z odsotnostjo kohezivne vezi in 3. z modifikacijo dela besedila, ob katerega se razvrščajo (Gorjanc 1998: 372). Poseben problem pri členkovnih konektorjih so tisti, ki so izrazno prekrivni z vezniki, v obravnavanem narečnem gradivu predvsem *'vɛ: 'saj'*, ter bi tako vsi z nestabilno pojavitvijo in – neglede na položaj – vzpostavljanjem enakega pomenskega razmerja v konektorski zvezi sodili med členkovne (Gorjanc 1998: 372).

Mojca Smolej (2004: 47–48) deli členke v šest skupin: (1) skupina pritrdilnih in nikalnih členkov, (2) skupina tvorcev stalnih sporočanjških oblik povedi, (3) modalni členki, (4) členki čustvovanja, (5) poudarjalni členki, (6) navezovalni členki oz. besedilni povezovalci. V raziskavi so bili členki razvrščeni po tej klasifikaciji, tu pa se bomo omejili samo na poudarjalne členkovne konektorje. Poleg teh sta se v vlogi pritrdilnih in nikalnih členkov v gradivu pojavila *'jã 'ja'* in *'hɛ 'ne'*, v vlogi tvorcev stalnih sporočanjških oblik povedi *'vɛ: 'saj'*, *'nãj 'naj'*, *'čɛ 'če'*, *'tãn 'tam'*, *'nã 'ne'*, *'vi:š 'vidiš'*, modalni *sã'vɛdã 'seveda'*, *'rɛ:sãn 'res'*, *'kãjnɛ 'kaj da ne'*, *'vãndã 'menda'*, *'tɔčnɔ 'točno'*, *'zixãr 'zagotovo'*, *sp'lɔx 'sploh'*, *'pãč 'pač'*.³ Primer členkov čustvovanja se v gradivu ni pojavil.

V vlogi poudarjalnih členkovnih konektorjev so se v cvenskem govoru pojavili naslednji leksemi: *šã 'še'*, *žɛ 'že'*, *'sãmo 'samo, le'*, *g'lix 'ravno'*, *'bɔ:r 'vsaj'*, *ã'dinɔ 'edino, le'*, *'bɽ:š 'bržčas, verjetno'*, *'itãk 'itak, tako in tako'*, *'tũdĩ 'tudi'*, *'pɔ: 'spet'*, *p'rãf 'prav'*.

Ponazarjalno gradivo:⁴

bar 'bɔ:r⁵ 'vsaj':⁶ D: **'Bɔ:r** 'mešãc d'ni:, kã'rencã sã stro'kɔvnɔ 'rãčã 'tɔtĩ 'dɔ:bĩ. // **Vsaj** *me-sec dni, karenca se strokovno reče tej dobi.*

2 Konektorje v okviru govornih dejanj, predvsem glede na funkcijo posameznega govornega dejanja, opazuje pragmatičnojezikoslovni pristop (Gorjanc 1998: 368–369 po Schlamberger Brezar 1998: 195, 197).

3 Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil dr. Peter Weiss.

4 Zvočno in zapisano gradivo je del moje diplomske naloge *Vinogradniško in kletarsko izrazje v preški vasi Cven* (mentorica: red. prof. dr. Vera Smolej, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007). Informatorji: (A) Marija Makoter, (B) Miroslav Babič, (C) Ferdinand Rošker, (Č) Branko Kosi, (D) Anton Kosi, s črko (M) je označen moj govor. Informatorjem se za sodelovanje najlepše zahvaljujem.

5 V leksemu je izkazan refleks stalno dolgega a (ɔ:), vendar pa je v posameznih stavčnih položajih dolžina neprepričljiva, lahko se izgovarja celo kratko.

6 Iztočnice so urejene po abecedi.

brž *bɾ:š* 'bržčas, verjetno': Č: 'Já, 'tɔ: pã 'ɔvǐ 'gɔrãx, 'zütrã 'bɔ:dã 'nɛkšǐ 'pɔpɾšãk 'bɾ:š. // *Ja, to pa tisti zgoraj, jutri bo nek popršek* 'rahel dež' **bržčas/verjetno**.

edino *ã'dino* 'edino': B: **Ä'dino** i'mɛ:nã pãr'ɕɛl sɔ, 'zãj pɔ 'surtãx, 'mi imã'nüvlãmɔ, 'kɛ: jã muš'kãtnǐ, ãli pã 'mi 'mãmɔ 'tã:n P'rɛkmãrɕɔf 'dɛ:l, dã jã 'sɔ:sit P'rɛkmãrãc, 'sãmo 'tɔ: jã 'nɛ: 'nɛkšɔ i'mɛ:. // **Edino** imena parcel so, zdaj po sortah, mi imenujemo, kjer je muškatni, ali pa imamo tam Prekmurčev del, ker je sosed Prekmurec, samo 'ampak' to ni neko ime.

glih *g'lix* 'ravno': D: 'Tã:n sɔ **g'lix** fã'runikã bi'lɛ:, 'nã? // *Tam so ravno ferunike* 'način rezi trte s štirimi daljšimi rezniki' *bile, ne?*

itak *itãk* 'itak': A: 'Zãj f pɔn'dɛ:lãk. Čɛ pã 'nɛ:, pã nãš'lɛdnǐ 'tãdãn, 'n ɛgdã v **ütü:gi** pɔlɔ'vicǐ. Sãn p'rɔ:vilã, 'jesɔš, pã dɔ'tɛɕãs pã dãž ɛ p'rãvãc zãg'ni:lilɔ, pã'b ɔgvɛ, 'kãkš ɔ v'rɛ:mã, pã sãn 'rãklã, zã 'tistɔ 'ãnɔ s'tɔpnǐɔ 'cukrã pã '**itãk** nã p'lɔ:ɕãjɔ. // *Zdaj v ponedeljek. Če pa ne, pa naslednji teden, nekdam enkrat v drugi polovici. Sem pravila 'rekla', jezus, pa do takrat pa bo že preveč zagnilo, pa bogve, kakšno vreme, pa sem rekla, za tisto eno stopnjo cukra 'sladkorja' pa itak ne plačajo.*

pa *pɔ:* 'spɛt': A: 'Pɛškǐ rã'gulilǐ. 'Tɔ: jã, 'tɔ: jã bi'lɔ: š'tirjã 'mɔškǐ v 'ãnj 'jãmj, 'tɛ pã sɔ 'pɛškǐ kɔ'pãlj, 'nã, 'pɛškǐ skɔ'pãlj, 'nã, 'tɛ pã sɔ '**pɔ:** 'ãn 'fãlãt, '**pɔ:** sɔ š'li: 'dãlã, '**pɔ:**. // *Peš 'na roke' rigolali. To je, to je bilo štirje moški v eni jami, potem pa so peš kopali, ne, peš skupali, ne, potem pa so spet en del, spet so šli dalje, spet.*

prav *p'rãf* 'prav': Č: 'Än 'kuj bi 'mɔgɔ 'bitǐ, 'mɔ:š ti '**p'rãf**, 'tɛ: bi 'bɔ:jšã kvãli'tɛtã 'bi:lã, pã 'mɛ:šã 'šumã. // *En konj bi moral biti, ti imaš prav, potem bi boljša kvaliteta bila, pa manjša šuma 'manj poraščeno'.*

samo *sãmo* 'samo': A: 'Nã, 'tü: smɔ gã dǐrɛk fkrãj ɔd'rɛžãlj, d'vɔ: rãz'ni:kã stã '**sãmo**. // *Ne, tu smo ga kar stran odrezali, dva reznika sta samo.*

še *šã* 'še': Č: In 'u:n šã mã 'tɔ: ɔx'rãnãnjɔ.⁷ // *In on ima to še ohranjeno.*

tudi *tüdj* 'tudi': A: 'Jã, pã d'vɔ: 'kujã, pã d've:, d'vɔ: rãz'ni:kã, 'nã. 'Rɛ:žã pã '**tüdj**, Trštãljɔ:k jã 'n ɛgdã 'rɛzɔ, 'nɛjã 'mɛjɔ 'kujɔf, nã fãrunikã. // *Ja, pa dva konja pa dve, dva reznika, ne. Reže pa tudi, Trstenjak je nekdam rezal, ni imel konjev, na ferunike.*

že *žɛ* 'že': D: P'rãšã jã **žɛ** 'sɛ:lã. // *Preša 'stiskalnica' je že sedla.*

4 Sklep

V primerjavi s knjižnim jezikom in osrednjimi narečji so posebnost cvenskega govora naslednji poudarjalni členkovni konektorji: '*bɔ:r* 'vsaj', '*bɾ:š* 'bržčas, verjetno' in '*pɔ:* 'spet', star germanizem *g'lix* 'ravno' pa je poznan tudi osrednjim narečjem.

Leksem *bar* v pomenu 'vsaj' je v Pletersnikovem slovarju označen kot vzhodnoštajerski. Tudi v Bezlajevem etimološkem slovarju je označen kot prekmurski in vzhodnoštajerski in kot izposojen iz osmansko turškega *bari* 'vsaj'. V pomenu 'vsaj' ga najdemo še v naslednjih slovarjih: v *Slovarju*

7 Glasoslovne značilnosti govora: zastopniki psl. staroakutiranih dolgih in novoakutiranih kratkih samoglasnikov ter umično naglašeni *a, e, o* so v govoru večinoma še kratki. Dolgi naglašeni samoglasniki so: *i, ü, u, é, o, e, ɔ, (ä), á, â + r*. Kratki naglašeni samoglasniki so: *i, ü, u, e, ɔ, ä, á*. Nenaglašeni samoglasniki so samo kratki: *j, u, ɔ, ä, á, + r, l, ŋ*.

beltinskega prekmurskega govora, v *Slovarju stare knjižne prekmurščine* in v *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarskem slovarju*.

Leksem *brž* se v Pleteršnikovem slovarju pojavi v pomenu *brž da*, torej 'bržčas, verjetno', označen je kot jugovzhodnoštajerski. V istem pomenu se pojavi tudi v hrvaškem etimološkem slovarju Petra Skoka, vendar v zapisu *brš*. Enako je zapisan tudi v *Slovarju beltinskega prekmurskega govora*, kot sopomenka iztočnice *brščas*.

Leksem *pa* v pomenu 'spet' najdemo v vseh spodaj navedenih slovarjih. Po *Slovenskem etimološkem slovarju* Marka Snoja je izpeljan iz starejšega *pak* in je že skupni praslovanski leksem (**pako*).

Slovarji

BEZLAJ, France, 1976–2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: SAZU.

MUKIČ, Francek, 2005: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely.

NOVAK, Franc, NOVAK, Vilko (ur.), 1996: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Murska Sobota: Pomurska založba.

NOVAK, Vilko, 2006: *Slovar stare knjižne Prekmurščine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

PLETERŠNIK, Maks, 2006: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

SKOK, Petar, 1974: *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

SNOJ, Marko, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Literatura

GORJANC, Vojko, 1998: Konektorji v slovničnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija*, 46/4. 293–406.

SCHLAMBERGER BREZAR, Mojca, 2007: Vloga povezovalcev v govorjenem diskurzu. *Jezik in slovstvo* 52/3–4. Ljubljana. 21–32.

SMOLEJ, Mojca, 2004: Členki kot besedilni povezovalci. *Jezik in slovstvo* 49/ 5. 45–57.

SMOLEJ, Mojca, 2006: Nekatere skladijske značilnosti spontano tvorjenih besedil govorcev Ljubljane. Novak Popov, Irena (ur.): *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: 42. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 22–34.

ZULJAN KUMAR, Danila, 2001: *Narečne interference v skladnji beneškoslovenskih besedil*. Magistrsko delo. Ment. red. prof. dr. Breda Pogorelec, soment. red. prof. dr. Zinka Zorko. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

ZULJAN KUMAR, Danila, 2007: *Narečni diskurz*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Zbirka *Linguistica et philologica*, 16).